

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК ОДИНИЦІ МІЖМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ (проблеми перекладу)

У статті розглянуто типи фразеологічних одиниць англійської мови, що можуть спричинити перешкоди міжмовного спілкування

Міжмовна комунікація є складним багатоаспектним процесом, що передбачає одночасну взаємодію елементів різного ступеня комунікативної направленості, структурно-семантичної складності та змістовної експлікації комунікативних одиниць. З одного боку, це особи-учасники комунікативного процесу, що а) вкладають особистісний зміст (або мають певний комунікативний намір); б) суб'єктивно інтерпретують отриману інформацію з точки зору власних інтелектуальних здібностей та можливостей декодувати іншомовний текст. З іншого боку, вихідними є поняття елементарної одиниці комунікації як одиниці перекладу.

У цій статті ми розглядаємо як одиниці перекладу фразеологічні одиниці (ФО), що є, поряд з іншими лексичними одиницями різних рівнів, перекладачами (термін В. Комісарова) – одиницями мовлення, що "вимагають самостійного рішення на переклад" [1:222], до яких В.К. Мін'яр-Белоручев відносить штампи, ситуативні кліше, терміни, прислів'я та образні висловлювання і ті перешкоди, що ускладнюють або уповільнюють процеси оперативного обміну інформацією під час міжмовного спілкування, що супроводжується перекладом.

Онтологічна складність семантичної структури ФО, особливо фразеологічних зрощень (за класифікацією О.В. Куніна), є тим фактором, що створює зони "підвищеної безпеки" при перекладі ФО як одиниці вторинної номінації, ступінь семантичного абстрагування (деривації) яких сягає значних розмірів.

Йдеться про те, що необхідно усвідомлювати сутність інваріанта-перекладами (повідомлення або інформації, призначеної для передачі) [1:39], комунікативного завдання як сукупності функціональних характеристик одиниці перекладу [2:83]. Неадекватне сприйняття змісту – узгодження семантичної та ситуативної інформації [3:193] – може призвести до функціонально-змістових помилок при інтерпретуванні ФО перекладом:

1. Першу групу складають ФО, що сприймаються як вільні словосполучення, тобто передаються дослівно:

to get up early: переклад (П) – вставати рано
інваріант (І) – бути заповзятливим

I'm from Missouri: П – я (родом) із Міссурі

І – амер. розм. словам не вірю (доведіть)

Scotch boot: П – шотландський черевик

І – (заст.) знаряддя тортур; ≅ іспанський чобіт

2. У цю групу ми включаємо ФО, що ілюструють принцип "першого пред'явлення" – запам'ятовується одне (частіш за все перше) значення полісемантичної одиниці, що фактично має більше двох, причому семантично різних, фразосемантичних варіантів: *to keep one's and up*: 1) виконувати свою частину роботи; вносити свою частку; 2) зводити кінці з кінцями; 3) стояти на своєму, не поступитися; ≅ не сісти в калюжу. Стале словосполучення *to give way* в Англо-українському фразеологічному словнику [3:410] має 15 значень, що, звичайно, вимагає від перекладача особливої уваги.

Ускладнюють ситуацію випадки антиномних фразосемантичних варіантів у структурі полісемантичних ФО – ФСВ, що мають різнонаправлену референційну віднесеність, тобто позначають різні сигніфікати:

to know better – 1) чудово розуміти, тямити; 2) стати обережнішим, обачнішим (через свій гіркий досвід); 3) дотримуватися своєї думки, не погодитися, не повірити;

to make the best of it – 1) використати якнайкраще; 2) терпіти, зносити, миритися;

Lombard Street and China orange – 1) ≅ ніякого порівняння, схожі як свиня на коня; 2) ≅ ніякого сумніву, всі шанси.

Нерідкими є випадки вживання дифузних ФО з десемантизованими елементами, наприклад, компонент *Dutch* у ряді фразеологічних одиниць додає негативної забарвленості всьому фразеологізму: *Dutch concert* – співи, коли кожний співає своє; хто в луг, а хто у плуг; *Dutch bargain* – 1) угода, операція, що закінчується випивкою; 2) угода, що вигідна лише для однієї сторони; *Dutch courage* – хоробрість напідпитку; = море по коліна; *Dutch reckoning* – рахунок, який трактирщик збільшує в разі протесту відвідувача.; *те ж маємо і з компонентом jack (in the box; in the office; in the low cellar)*; а також повністю дифузних ФО-інтенсифікаторів, що використовуються для підсилення будь-якої дії: *like forty (sixty), old boots, old gooseberry, grim death, hell* тощо – щосили, щодуху.

3. Третя група "проблемних" ФО, так звані "удавані двійники", – це ФО мови-приймача, які містять ті ж самі лексичні елементи, що й відповідні ФО мови-джерела, але позначають зовсім різні поняття:

to keep (one) on tenterhooks – П: тримати когось на гачку;

І: мучити когось невідомістю;

the king of the sea – П: цар морів (Посейдон);

І: жарт. "морський цар", оселедець;

to lead a pretty dance – П: гарно витанцювати;

І: поставити в ніякове становище, дурити; ≅ водити за ніс;

like smoke – П: як дим (щезнути);

I: ≅ чисто – голки не підточиш, як по маслу.

4. Не менш складним з точки зору перекладацької відповідності є так звані прагматичні ідіоми – "сукупність комунікативних одиниць, які за формою збігаються з словами, словосполученнями чи реченнями, що функціонують у мовленні для вираження в загальному, нерозчленованому вигляді спонтанних стереотипних емоційних та вольових реакцій на мовленнєвий стимул чи ситуацію" [4:4]:

I'll see you farther (further) first – і не подумаю цього робити;

in my eye – 1) на мою думку (погляд); 2) сл. дурниця, нісенітниця;

I never did! – оце так(ої). Велика частина з них є енантіосемантичними прагматичними одиницями.

Everything is nice in your garden – розм., ірон., оце вже розхвастався! (ну-ну, брешти);

Don't you wish you may get it? – розм., ірон., ≅ хай вам щастить (вживається, коли той, хто каже, не вірить у чийсь успіх або не бажає цього успіху);

Let her (him) rip! – розм. 1) давай повний хід; 2) не втручайся.

5. Остання групу досліджуваних сполук становлять фразеологізовані сталі сполучення – терміни, що передаються як стійкі словосполучення або слова у дослівному перекладі:

King's royal – золотуха;

Indian clubs – дерев'яні булави для гімнастичних вправ;

issue of facts – юр. спірне питання (коли одна з сторін заперечує те, що інша стверджує як факт).

Отже, ФО як одиниці перекладу не тільки несуть інформацію про реальну (позамовну) дійсність (предмети, явища, ситуації), але також несуть інформацію про власну будову того мовного коду, до якого належать. Саме цей факт робить ФО: а) непрозорими з точки зору їх інтегрованого мовного значення та б) проблемними з точки зору адекватної актуалізації в силу "еквівалентної розбіжності" (термін Р. Якобсона, див. 5:275).

Усвідомлення та готовність до так званих перекладацьких зсувів та розуміння того факту, що ФО, як і будь-які інші одиниці мови, "являють собою не сталу мовну одиницю, а певну мовну одиницю, що віддзеркалює тенденції мовного розвитку" [6:82] та допомагає запобігти багатьох помилок та непорозуміннь у процесі обміну інформацією представників різних культур.

1. Миньяр-Белоручев Р.К. Общая теория перевода и устный перевод. – М.: Воениздат, 1980. – 237 с.
2. Латышев Я.К. Курс перевода. Эквиваленты перевода и способы его достижения. – М.: "МО", 1981. – 248 с.
3. Баранцев К.Т. Англо-український фразеологічний словник. – К.: Радянська школа, 1969. – 1052 с.
4. Кнурова О.А. Реактивные высказывания в современном английском языке. Автореф. канд. дис. – К., 1988. – 16 с.
5. Routledge Encyclopedia of Translation Studies. – JJ International Ltd, Padstow, 1998. – 654 p.
6. Квеселевич Д.И. Интеграция английского словосочетания в сложное слово. – ФН, 1985. – №2. – 82 с.

Матеріал надійшов до редакції 1.04.2004 р.

Василюк И.Н. Фразеологизмы как единицы межъязыковой коммуникации (проблемы перевода).

В статье рассматриваются типы фразеологических единиц, которые могут привести к нарушениям межъязыковой коммуникации.

Vasiliuk I.M. Phraseologisms as Interlanguage Communication Units (interpretation aspects).

The article deals with phraseological units that might impede language communication.